

HRVATSKA I EUROPA

(Europski identitet i perspektive europske integracije - prilog raspravi)
Europski pokret Hrvatske, Zagreb, 1997.

DEMOKRATSKE SLOBODE U HRVATSKOJ

(Prilog raspravi)
Europski pokret Hrvatske, Zagreb, 1995.

Ako je Hrvatska vjekovima pripadala europskom kulturno-civilizacijskom krugu, onda je legitimna i njena želja da postane punopravni sudionik europskih integracija i da slijedi europske tijekove. Međutim, koliko se napravilo i koliko se moglo napraviti na planu demokratizacije Hrvatske i približavanja Hrvatske Europi, o tome postoje različita mišljenja između javnosti, političkih struktura, znanstvenika i pojedinih institucija. Je li hrvatska javnost doista naklonjena Europi? Jesu li unutrašnje prilike Hrvatske bile jedan od razloga sporog uključivanja u europske strukture? Kako je stanje demokratskih sloboda u Hrvatskoj? Dokle je stigla demokratizacija hrvatskog društva u usporedbi sa zemljama EU i bivšim socijalističkim zemljama? Je li prilagodavanje europskim standardima i vrijednostima naš imperativ? U kojoj mjeri nam je sama Europa bila naklona ili ne? Ovo su samo neka od pitanja na koja pokušavaju odgovoriti ove knjige. U tom svom nastojanju one nemaju namjeru ponuditi potpune i cjelovite odgovore. Riječ je o zbornicima u kojima je sudjelovao veliki broj stručnjaka iz različitih područja. Autori su pokušali dati ocjenu stanja i trendova na pojedinim područjima društvenog života, s tim da su te ocjene rezultat njihovih individualnih stajališta. Glavni nosilac ovih projekata bio je Europski pokret Hrvatske i Europski dom Zagreb. Ovi (kao i prijašnji) projekti Europskog pokreta predstavljaju vrijedan doprinos promišljanju demokratskog i europskog ustrojstva Hrvatske.

U prikazu ćemo šire prezentirati samo neke radove koji najbolje oslikavaju raspon tema kojima se zbornici bave i koji su interesantni sa stajališta socijalne politike. Prvo ćemo prezentirati zbornik "Hrvatska i Europa".

U kojoj je mjeri hrvatska javnost prozapadno i proeuropski orijentirana, na to pitanje po-

kušava odgovoriti S. Letica u svom prilogu *Europske preferencije stanovništva Hrvatske*. Jedno empirijsko istraživanje iz 1996. pokazalo je da vrlo mali broj hrvatskih građana smatra kako Hrvatska ne bi trebala nikada ili u dogledno vrijeme zatražiti prijem u EU (samo 3%), dok 26% ispitanika misli da Hrvatska treba odmah tražiti prijem u EU, a daljnjih 26% smatra da to treba napraviti u sljedećih 5 godina. Bitno je istaknuti da odnos prema Europi nije jednoznačan i da je prolazio kroz odgovarajuće faze. Istraživanja pokazuju da hrvatski građani Europu doživljavaju kao prostor razvoja, demokracije, bogatstva, slobode, ali i kao društvenopolitički okvir u kojem se susreće dvoiličnost, sebičnost, nesklonost Hrvatskoj, pokvarenost i nemoralnost. Isto tako, od početka devedesetih do danas odnos prema Europi kretao se od eurofilije, preko eurofrustracija i euroskepticizma do potencijalne eurofobije. Razloge ove eurofobije moguće je tražiti na realnopolitičkoj, ali i na povijesnoj, socijalno-psihološkoj razini. U posljednje vrijeme su u Hrvatskoj prisutne sumnje među određenim socijalnim skupinama i pojedincima prema Europi i elementima "europskog duha" (sekularnosti, multikulturalnosti, snošljivosti, poštivanju prava pojedinaca i manjina). Osim toga, za razmatranje odnosa Hrvatske i Europe je korisna distinkcija koju pravi Letica između "vanjske europaizacije" (podrazumijeva uključivanje Hrvatske u europske integracije) i "unutrašnje europaizacije" (koja znači usvajanje europskih normi u državnom i društvenom životu Hrvatske). Sasvim je opravdano zaključiti da uglavnom pozitivan odnos hrvatske javnosti prema Europi ne mora automatski i voditi prema "europaizaciji" hrvatskog prostora.

Interesantan je svakako članak J. Županova (*Nesporazumi HR - EU: vrijednosna disonanca?*) u kojem analizira neka vrijednosna razilaženja između Hrvatske i Europe. On se ovdje oslanja, prije svega, na dvije dihotomije: individualističke vs. kolektivističke vrijednosti te transcendentale vs. pragmatične vrijednosti. One socijalne skupine koje prihvaćaju kolektivističke vrijednosti sklone su neformalnom rješavanju sporova i manje su naklonjene državnoj regulaciji. One se nastoje držati uglavnom tradicionalnih i religijskih normi. Nasuprot tome, skupine koje prihvaćaju individualističke vrijednosti preferiraju formalne procedure i smjernice. Kad je riječ o drugoj dihotomiji, za transcendentale vrijednosti je navlastito da im se pridaju sveta svojstva (uglavnom se radi o religijskim vrijednostima),

dok su pragmatične vrijednosti usmjerene na empirijsku datost (npr, tehnološka racionalnost i ekonomska isplativost). Autor nalazi da su ove dvije dihotomije zapravo povezane. Kolektivističke vrijednosti su, u pravilu, transcendentalne ili kvazitranscendentalne, a individualističke su pragmatične vrijednosti. Županov se pita je li moguća transformacija transcendentalnih (kolektivističkih) vrednota u pragmatične (individualne) i obratno. On na nekim konkretnim primjerima pokazuje da nije moguća "pragmatizacija" transcendentalnih vrednota, ali je moguća transcendentalizacija individualnih vrednota i to predstavlja relativno novi fenomen u razvijenim zapadnim društvima.

U kojoj mjeri nesporednosti između Hrvatske i Europe proizlaze iz navedenih dihotomija? Usporedba Hrvatske s drugim bivšim socijalističkim zemljama sugerira da dihotomija kolektivism - individualizam nije toliko "odgovorna" za stereotipizaciju Hrvatske (iako na ovo pitanje zasad nije moguće posve precizno odgovoriti). Županov misli da je možda značajnija za stereotipizaciju Hrvatske činjenica da su neke individualističke vrednote u EU postale transcendentalne. Međutim, ni ovo se ne može potpuno prihvatiti jer novija istraživanja potvrđuju da su se u Hrvatskoj zbile značajne promjene kad se radi o individualističkim vrijednostima. To znači da su neke od tih vrijednosti i kod nas postale transcendentalne (npr. sloboda izražavanja mišljenja), a druge su na putu prema njihovoj transcendentalizaciji (npr. sloboda media, pravo na štrajk i demonstracije, prava manjina). Stoga, Županov smatra da čimbenici EU u odnosu prema Hrvatskoj trebaju prihvatiti strategiju "poticanja procesa kulturne promjene", a ne "kulturno-vrijednosni proslitizam".

Za čitatelje ovog časopisa svakako je zanimljiv članak V. Puljiza (*Socijalna politika Hrvatske i Europe*) u kojem on oslikava povijesni proces razvoja socijalne politike u Europi i Hrvatskoj te, isto tako, ocrtava buduće pravce razvoja europske i hrvatske socijalne politike. Današnja socijalna država, koja sudjeluje u osiguravanju fundamentalnih uvjeta egzistencije građana, razvila se postupno, nakon razdoblja tzv. države-zaštitnice koja je jamčila prvenstveno fizičku sigurnost građana i štitila njihovo privatno vlasništvo. Područje interveniranja socijalne države širilo se od najsiri-mašnjih slojeva, preko siromašnih radnika, do čitave populacije zaposlenih. Tako je poslije II.

svjetskog rata socijalna država uglavnom prihvatila standarde socijalne sigurnosti koji su uključivali sve građane.

No, potrebno je upozoriti da u zapadnim društvima ne postoji jedinstvena socijalna država niti jedinstvena socijalna politika. U zapadnoj je Europi moguće identificirati tri modela socijalne politike: konzervativno-korporativistički (bizmarkovski), socijalnodemokratski (skandinavski) i liberalni (britanski). Isto tako, treba reći da su socijalne politike mnogih europskih zemalja u fazi ozbiljnog preispitivanja uslijed rasta socijalnih troškova i administrativnog aparata. Tehnološke i proizvodne promjene uzrokuju i promjene u socijalnoj politici. Hrvatska se socijalna politika također nalazi u fazi transformacije, s tim da je priroda te transformacije drugačija. U bivšem socijalističkom poretku socijalna politika je bila element socijalne kontrole i kompenzacija za nedostatna građanska i politička prava. Ekonomska struktura socijalističkog društva bila je tako postavljena da su sama poduzeća bila bitni akteri socijalne politike ("socijalna poduzeća"). Ovo je bio uzrok njihove niske produktivnosti. Država je imala iznimno važnu ulogu u distribuciji dobara, usluga i položaja. Tržišno gospodarstvo i građansko društvo značili su kraj ovakve socijalne politike.

Od početka devedesetih socijalna politika u Hrvatskoj je obilježena ratnim događanjima i ekonomskom tranzicijom. Ekonomska kriza, nezaposlenost i socijalno raslojavanje ugrozili su sustave socijalne sigurnosti (osobito mirovinski i invalidski sustav). Hrvatska socijalna politika se nalazi pod dvostrukim pritiskom: jedan dolazi od siromašnih koji traže snažniji državni intervencionizam, a drugi od nove upravno-gospodarske elite koja teži smanjivanju socijalnih troškova. Ostaje pitanje u kojoj mjeri se europska i hrvatska socijalna politika približavaju? Primjetno je izvjesno ujednačavanje europskih socijalnih politika zbog procesa globalizacije, a to ujednačavanje podrazumijeva više tržišta, manje državne preraspodjele, pojačanu zaštitu najugroženijih, nove aktere socijalne raspodjele. Puljiz zaključuje da se Hrvatska zbog svog položaja neće moći tako brzo uključiti u europske trendove socijalne politike jer će i dalje morati zadržati pojačani državni intervencionizam. Međutim, ona mora u isto vrijeme u socijalnom zakonodavstvu ostaviti mogućnosti za izgradnju socijalne države koja će bit usklađena s europskim standardima, što neće biti lagan zadatak.

M. Andrić (*Aktualni problemi odnosa EU i Hrvatske*) raspravlja o promjenama u samoj EU, razmatra odnose između EU sa zemljama nečlanicama te nastoji prosuditi gdje se nalazi Hrvatska kad su u pitanju tri osnovna stupa gospodarske, političko-sigurnosne i zakonodavne arhitekture EU. Autor smatra da je Hrvatska na prvom stupu (stvaranje ekonomske i monetarne unije) ostvarila nadprosječne rezultate (visoka gospodarska dinamika, makroekonomska stabilnost tržišta, niska inflacija itd.). Drugi stup (zajednička vanjska i sigurnosna politika) se "izgrađuje" kroz bilateralne i multilateralne odnose Hrvatske s EU, ali i drugim asocijacijama (Vijeće Europe, OESS i slično). Hrvatska nastoji pripomoći u postizanju mira i stabilnosti, u ostvarivanju regionalne kontrole naoružanja. Također, Hrvatska iskazuje otvorenost i suradnju s raznim međunarodnim institucijama koje djeluju na njenom području ili u neposrednom okruženju. Aktivnosti Hrvatske vezane za treći stup (razvoj zakonodavstva i unutrašnja politika) obuhvaćaju uspostavu konkretnih veza sa zemljama EU i drugim europskim državama, a s ciljem pravne standardizacije, prevencije kriminaliteta itd. Autor vidi u 1997. godini početak razdoblja približavanja i boljeg razumijevanja Hrvatske i EU, u kojem će se nastaviti transformacija gospodarstva i demokratizacija društva.

Odnosi Hrvatske i EU predmet su i članka V. Samardžije (*Perspektive priključenja Hrvatske Europskoj uniji*). Ona daje kratki pregled institucionalnih veza EU i Hrvatske i skicira dvije strategije integriranja Hrvatske u EU. Hrvatska svoje priključenje EU vidi kroz srednjoeuropsko okruženje i srednjoeuropske integracije. S druge strane, strategija je EU da bi se integriranje Hrvatske u Uniju trebao realizirati kroz prethodno sudjelovanje Hrvatske u stvaranju zone stabilnosti u regiji jugoistočne Europe. Ova druga strategija otvara niz konceptualnih pitanja i dvojbi oko subregionalne suradnje. Autorica se također pita koliko su ove dvije vizije integriranja Hrvatske u EU pomirljive.

R. Vukadinović (*Perspektive europske integracije u dejtonskom kontekstu*) razmatra perspektive regionalnog i europskog integriranja na jugoistoku Europe. U tom smislu, on analizira prihvatljivost nekih projekata (Euroslavija, SECI) s aspekta Hrvatske. Umjesno je autorovo zapažanje da europski i međunarodni akteri u svom promicanju regionalnih integracija ne uzimaju dovoljno u obzir osjetljivost tek

nastalih država na pitanja suvereniteta. Isto tako, olako se prelazi preko činjenice da su pojedine države s kojima se želi Hrvatsku čvršće povezati bile u ulozi agresora u nedavnom ratnom sukobu.

Zbornik obrađuje i druge aspekte europskog povezivanja. M. Pejčinović (*Kratak prikaz povijesti europske integracije*) daje pregled povijesnih inicijativa usmjerenih prema europskom integriranju i ujedinjavanju. Lj. Čučić (*EU nakon rata u bivšoj Jugoslaviji*) analizira poteze EU ili nekih njenih članica u kontekstu razrješavanja postjugoslavenske krize. V. Cvrlje (*Kulturno-civilizacijska pripadnost Hrvatske Europi i uloga Svete Stolice i Katoličke crkve u ujedinjavanju Europe*) rasvjetljava povijesni i suvremeni doprinos Crkve i Svete Stolice europskom ujedinjavanju. F. Zenko (*Zapadnoeuropska liberalna demokracija i Hrvatska*) pokušava objasniti razloge izvjesnog otklona Hrvatske od zapadnoeuropske liberalne demokracije. D. Bilandžić (*Smjena vlasti - sedam godina kasnije (1990-1997)*) u obliku nekoliko teza uspoređuje očekivanja i stvarne rezultate promjena koje su se dogodile u Hrvatskoj od početka 1990. godine. S. Zdunić (*Europski suverenitet i integracijski procesi*) nastoji odgovoriti na pitanje u kojoj mjeri ekonomski suverenitet omogućava realiziranje nacionalnih ciljeva (pune zaposlenosti, stabilnosti cijena) u kontekstu procesa globalizacije i regionalnog povezivanja. Osim toga, on procjenjuje uspješnost naše razvojne strategije u okviru europskih integracijskih procesa. Obrambeni i sigurnosni aspektom europskog povezivanja bavi se A. Tus (*Obrambeni i sigurnosni aspekti integracije u europske i transatlantske strukture*). K. Cviić (*Hrvatska i Srednja Europa*) naglašava pripadnost Hrvatske Srednjoj Europi i pita se zašto je Hrvatska dosada pokazivala manjak diplomatske aktivnosti za pojedine srednjoeuropske inicijative. D. Rodin (*Obrazovni sustav Hrvatske u europskom kontekstu*) ukazuje na potrebu modernizacije obrazovnog sustava Hrvatske, kako bi se prilagodio europskim trendovima. Z. Baletić (*Zagreb u Europi*) analizira prometni, gospodarski, politički, komunikacijski, obrazovni i kulturni značaj Zagreba unutar europskog okruženja. S. Rodin (*Republika Hrvatska i regulacija članstva u nadnacionalnim organizacijama*) ističe da je približavanje Europi i EU pravno-proceduralni proces. U tom pogledu, on analizira one elemente hrvatskog ustavno-pravnog sustava koji predstavljaju okvir za pristupanje Hrvatske EU i općenito nadnacionalnim organizacijama.

Zbornik "Demokratske slobode u Hrvatskoj" imao je za cilj dati ocjenu razvoja demokracije u Hrvatskoj u 15 sljedećih područja: 1) sloboda javne riječi (A. Gavranović), 2) sindikalne slobode (D. Lesar), 3) sloboda djelovanja nevladinih organizacija (G. Beus Richembergh), 4) razvoj lokalne demokracije (D. Jurić, J. Vrbošić), 5) prava i slobode manjinskih etničkih zajednica (M. Domini, B. Vukas), 6) stupanj ekonomske demokratizacije (D. Kalogjera, D. Kovačević), 7) demokracizacija odgoja i obrazovanja (N. Maljković), 8) akademske slobode i autonomija sveučilišta (V. Ribić), 9) političke slobode (I. Škrabalo), 10) vjerske slobode (V. Cvrlje, Ž. Kustić, Š. Omerbašić V. Šubert), 11) sloboda kulturnog i umjetničkog stvaralaštva (N. Balić), 12) položaj nepovlašćenih društvenih skupina (Z. Šućur), 13) položaj žene (G. Cerjan Letica, D. Majić), 14) položaj mladih (G. Beus Richembergh), (15) društvene deformacije i socijalna patologija (S. Letica).

Preispitivanje demokratskih sloboda je potrebno ne samo zato što je Hrvatska tek nedavno izašla iz jednopartijskog sustava, već i stoga što demokracija mora uvijek biti podložna provjeri. U prilog potrebitosti ocjene stanja demokratskih sloboda u Hrvatskoj, osim toga, moguće je navesti izvanredne ratne prilike, kao i poteškoće s kojima se Hrvatska susreće u demokratskoj tranziciji. Inače, o demokraciji kod nas su često prisutne kontradiktorne prosudbe. Za neke, Hrvatska je jedna od najdemokratskijih zemalja u svijetu, a za druge, Hrvatska se nalazi na putu ponovne uspostave jednopartijske države. Da li ovaj zbornik daje posve objektivnu i politički neutralnu ocjenu stanja demokracije u Hrvatskoj? Zasigurno ne. Autori koji su sudjelovali u ovom projektu željeli su ponuditi jedno moguće viđenje demokratskih sloboda na onim područjima koja su često u žiži interesa domaće javnosti i inozemnih promatrača. Dakle, cilj nije bio iznijeti sustavnu i temeljitu razradu stanja demokracije u Hrvatskoj. Koliko je ocjena demokratskih sloboda u ovom zborniku nepristrana, o tome će se mišljenja vjerojatno razlikovati.

Šire ćemo predstaviti samo nekoliko ocjena demokratskih sloboda značajnih s aspekta socijalne politike. Riječ je, prije svega, o ocjeni položaja nevladinih organizacija i nepovlašćenih skupina. Prilikom analize stanja neprofitnog sektora kod nas, G. Beus Richembergh ističe mnoge zakonske poteze koji nisu bili sukladni praksi demokratskih zemalja. Neke su velike nevladine organizacije stavljene pod

izravni nadzor Vlade i ministarstva. Autor je mišljenja da se kod nas nedovoljno potiče neprofitni sektor i, štoviše, da postoji jasna namjera države da potpuno nadzire djelatnosti vezane za ovaj sektor. Neprofitne organizacije imaju velikih teškoća u financiranju svojih aktivnosti (otežan im je pristup državnim dotacijama, ali i privatnim pokroviteljima). Ne priznaju se porezne olakšice onima koji ulazu u neprofitni sektor, što ima loše posljedice posebno za onaj dio neprofitnog sektora koji se bavi kulturom i sportom. Osim toga, službena vlast nastoji politički diskreditirati neke neprofitne udruge i organizacije, a posebice one koje imaju veza s međunarodnim i inozemnim zakladama. Ovakav stav vlasti prema neprofitnom sektoru može imati negativnih posljedica na razvoj općenito civilnog društva, ali i socijalne politike. Poznato je da se sve tranzicijske zemlje suočavaju s velikim teškoćama u socijalnoj sferi. Upravo bi neprofitni sektor mogao biti jedan od faktora gospodarske revitalizacije i ublažavanja socijalnih napetosti. Međutim, iz vladinih programa je vidljivo da se u obnovi i razvitku vrlo malo računa s neprofitnim organizacijama i njihovom pomoći.

Z. Šućur je u svom prilogu dao ocjenu položaja većih nepovlašćenih skupina unutar hrvatskog stanovništva: žrtava rata, umirovljenika, siromašnih i nezaposlenih. Kako je Hrvatska bila zahvaćena ratnim zbivanjima, rat je prouzročio ne samo materijalna razaranja nego je stvorio niz dodatnih problema vezanih za stradanje ljudi. Među žrtvama rata mogu se izdvojiti brojnije skupine kao što su izbjeglice, prognanici, ratni invalidi te obitelji poginulih i nestalih. Iako se broj prognanika i izbjeglica mijenjao, u jednom je trenutku iznosio čak oko 15% hrvatskog stanovništva. Institucionalnu brigu o prognanima i izbjeglicama preuzeo je Ured za prognanike i izbjeglice koji je jamčio ovim skupinama određena prava (na ishranu, smještaj, psihološku pomoć, obrazovanje djece itd.). Međutim, prognane i izbjegle nije pomagala samo država nego je spram njih postojala solidarnost cijelog društva. Osim državne postojale su još dvije glavne razine pomoći prognanicima i izbjeglicama: lokalne grupe te humanitarne udruge i međunarodne organizacije. Treba reći da je Hrvatska učinila izuzetno puno na planu zbrinjavanja prognanika i izbjeglica, iako je u odnosima između države, društva i prognanika/izbjeglica dolazio i do izvjesnih "zahlađenja". Isto je tako bio relativno zadovoljavajući odnos Hrvatske prema ratnim invalidima i obiteljima poginulih i nestalih.

S druge strane, autor navodi da su umirovljenici kategorija koja je najviše osjetila teret rata. Uzroci tome nalaze u ekonomskim teškoćama, porastu broja umirovljenika i starih osoba u hrvatskom društvu. Materijalni status umirovljenika stalno se pogoršavao ako se uzme u obzir samo odnos prosječne plaće i prosječne mirovine. Mirovine su takve da teško mogu zadovoljiti najosnovnije potrebe većine umirovljenika. Neki autori tvrde da je Hrvatska svjesno prebacila teret rata na socijalno nemoćniju umirovljeničku populaciju. Budući položaj umirovljenika će ovisiti kako o gospodarskom razvoju tako i reformi mirovinskog sustava.

Broj siromašnih se također povećao u vrijeme rata. Međutim, u Hrvatskoj nema nikakvih preciznijih podataka o opsegu siromaštva. Dosadašnja parcijalna istraživanja pokazuju da se većina stanovništva nalazi u egzistencijalnoj nesigurnosti. U borbi protiv siromaštva sudjelovale su službene institucije i nevladine organizacije. Donešen je socijalni program i uvedeni su neki novi oblici socijalne pomoći. No, osnovna zamjedba programima socijalne pomoći tiče se toga da oni nisu bili usklađeni s kretanjem životnih troškova. Neke od dosadašnjih manjkavosti trebale bi biti ispravljene novim zakonom o socijalnoj skrbi.

Nije iznenađujuće da je u Hrvatskoj u zadnje vrijeme porastao i broj nezaposlenih, o čijem statusu nije baš lako donijeti potpuno preciznu ocjenu (nema podataka o njihovom sudjelovanju u neprijavljenim ekonomskim aktivnostima, ali i drugim karakteristikama njihove obiteljske i socijalne situacije). Ako se uzmu u obzir izgledi za zapošljavanje i visine naknade za nezaposlene, onda taj položaj zasigurno nije zadovoljavajući. Tome treba pridodati da većina nezaposlenih spada u kategoriju dugotrajno nezaposlenih (nezaposleni duže od godine dana).

Općenito govoreći, demokracija u Hrvatskom može dobiti prolaznu ocjenu, ali se suočava s nizom institucionalnih, političkih i ideoloških izazova. Opći je zaključak da je hrvatsko zakonodavstvo usklađeno s načelima parlamentarne demokracije i ljudskih prava, ali praktična primjena propisa ne zadovoljava. Na kraju, spomenimo ukratko ocjene stanja sloboda na pojedinim područjima. Glede političkih sloboda, stav je da je njihovo stanje u najboljem slučaju "manjkavo". Kritizira se ustrojstvo i funkcioniranje pojedinih institucija vlasti. Slična je i ocjena medijskih sloboda. De-

mokratizacija medijskog prostora teče sporo i perspektive za razvoj medijskih sloboda nisu baš povoljne. Hrvatska je uglavnom adekvatno riješila normativna pitanja zaštite manjinskih skupina, ali je primjena jednog dijela tih normi bila onemogućena srpskom pobunom. Iako do sada nisu značajno narušena načela ravnopravnosti spolova, prisutni su trendovi diskriminacije žena u zapošljavanju, socijalnoj politici, zakonodavstvu. Što se tiče položaja mladih, on se ocjenjuje kao "krajnje zabrinjavajući". Veliki dio mladih postaje nezaposlen ili odlazi u inozemstvo. Ograničeno im je ostvarivanje nekih prava (sloboda omladinskog tiska, izražavanje političke volje). Pravna i socijalna zaštita zaposlenih ocjenjuje se nedostatnom. Za modele lokalne i regionalne demokracije ističe se da nedovoljno uvažavaju potrebe građana za participacijom u javnim poslovima na lokalnoj razini. Nejasno su razdijeljene ovlasti između državne uprave i samouprave. Kad je riječ o zaštiti vjerskih sloboda, ona je danas neosporno bolja nego u bivšem socijalističkom poretku, iako postoje još neriješena pitanja vezana za odnos crkve i države. Demokratizacija odgojno-obrazovnog sustava nije postignuta. Državni monopol i centralizacija ne pogoduju kvaliteti obrazovanja. Posebno je manjkavo stanje u visokom obrazovanju. Akademski samouprava nije potpuno osigurana. Sveučilišne vlasti u svom ponašanju često iskazuju netolerantnost i autoritarnost. Kulturni prostor je u transformaciji. Primjetan je trend prema kulturnom i umjetničkom pluralizmu, ali su slobode u ovom području ograničene neprikladnim modelom financiranja. Ozbiljne probleme u Hrvatskoj predstavljaju zloupotreba vlasti, korupcija, nedostatak političke i profesionalne odgovornosti. U tom je smislu bitno suprostaviti se pojavama koje doprinose porastu nepotizma, kriminaliteta i pravne nesigurnosti.

Mislimo da su projekti koje je realizirao Europski pokret kroz ova dva zbornika potrebni Hrvatskoj. Budući je Hrvatska izašla iz ratnog razdoblja, budući propusti u demokratskom razvoju neće se više moći opravdavati izlikom ratnih okolnosti. O demokratskom napretku i uključivanju u europske integracije ovisit će ukupni razvoj Hrvatske. Dva zbornika, prezentirana u ovom prikazu, mogu se shvatiti i kao poziv stručnoj, političkoj i široj javnosti da sudjeluje u oblikovanju civilizacijskog i demokratskog profila Hrvatske.

Zoran Šućur